

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน : ข้อสังเกตบางประการตาม พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 Community Mediation: Some Issues about the Mediation Act B.E. 2562

วันที่รับบทความ : 10 กรกฎาคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ : 25 กันยายน 2563

วันที่ตอบรับบทความ : 28 กันยายน 2563

รุ่งรัตน์ ธนบดีธาดา¹
อรรถชัย วงศ์อุดมมงคล²

บทคัดย่อ

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการระงับข้อพิพาททางเลือก และเมื่อมีการตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 18 พฤศจิกายน 2562 แล้ว ในพระราชบัญญัตินี้กำหนดประเภทของข้อพิพาทที่สามารถใช้วิธีการไกล่เกลี่ยได้โดยต้องเป็นข้อพิพาททางแพ่ง ที่มีทุนทรัพย์ไม่มากนัก และข้อพิพาททางอาญาบางประเภทกำหนดเป็นกฎหมายกลาง พร้อมทั้งเพิ่มเติมการระงับข้อพิพาทภาคประชาชน จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการลด ขจัด หรือยุติความขัดแย้งที่มีต่อกันระหว่างคนในชุมชน ในขอบเขตของพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์มีความใกล้ชิดกัน ในระดับของหมู่บ้านและระดับตำบล โดยไม่จำเป็นต้องนำความขัดแย้งทางแพ่งหรือข้อพิพาททางอาญาที่มีความเสียหายเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย ซึ่งอาจเป็นความผิดลหุโทษที่มีโทษปรับ รวมทั้งการกระทำความผิดทางอาญาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทางร่างกายหรือจิตใจของผู้เสียหายไม่มากนัก เพื่อเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง และทางอาญาอย่างเป็นทางการ โดยความเสียหายนั้นสามารถที่จะคิดเป็นจำนวนเงินหรือสิ่งของเพื่อทดแทนเสียหายเพื่อเป็นการชดเชยได้ ก็จะเป็นเรื่องดีต่อการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม การระงับข้อพิพาทดังกล่าว คู่กรณีจะต้องให้ความยินยอมในการระงับข้อพิพาท ผลที่ได้จากการระงับข้อพิพาทโดยวิธีนี้ทำให้คดีขึ้นสู่ศาลมีจำนวนลดน้อยลง ลดปัญหาความขัดแย้ง เกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม ลดงบประมาณแผ่นดิน และเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

คำสำคัญ : การไกล่เกลี่ย การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชน การระงับข้อพิพาททางเลือก

¹ อาจารย์ประจำ สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
e-mail: roongrut.t@dru.ac.th

² อาจารย์ประจำ สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
e-mail: attachai.w@dru.ac.th

Community Mediation: Some Issues about the Mediation Act B.E. 2562

Received: July 10, 2020

Revised: September 25, 2020

Accepted: September 28, 2020

Roongrut Thanabodeethada¹

Attachai Wongudommongkol²

Abstract

Mediation is an alternative dispute resolution, and the Mediation Act B.E. 2562 was enacted and effective on November 18, 2019. In this Act, the types of disputes suitable for mediation are defined. They are the civil and commercial dispute in which the amount in dispute is not high, and some kinds of compoundable criminal disputes which are designated as a general law. Also, the public dispute resolution is added. This is another way to reduce, eliminate, and settle the conflicts between people in the community in the areas with close relationships or in the village or Tambon area. This is therefore not necessary to bring disputes or criminal disputes with little damage, which may be a petty offense or misdemeanor with a fine including compoundable criminal disputes that do not cause too much physical or mental impact to the victims, to the court. When the damages are able to be calculated in money or things as the compensation, it will be a good way to resolve disputes among people in the community. However, to apply the dispute resolution, the parties involved need to agree to enter the mediation process. The benefits of the mediation process are the reduction of the number of court cases, the conflict reconciliation, the social harmony, the reduction of the national budget, and the strengthening of society.

Keywords: mediation, community mediation, alternative dispute resolution

¹ Lecturer, Faculty of Humanities & Social Sciences, Bachelor of Laws Program, Dhonburi Rajabhat University.
e-mail: roongrut.t@dru.ac.th

² Lecturer, Faculty of Humanities & Social Sciences, Bachelor of Laws Program, Dhonburi Rajabhat University.
e-mail: attachai.w@dru.ac.th

บทนำ

ตามที่ได้มีการตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 67 ก วันที่ 22 พฤษภาคม 2562 โดยมีผลบังคับใช้วันถัดจากวันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ยกเว้นบทบัญญัติบางหมวด ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนด 180 วัน ดังนั้นกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งเริ่มใช้จริงทั้งฉบับในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2562 ซึ่งเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ ปัจจุบันข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เห็นควรให้นำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งซึ่งมีทุนทรัพย์ไม่มากนัก และข้อพิพาททางอาญาบางประเภทมากำหนดเป็นกฎหมายกลาง เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ พนักงานสอบสวน หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนใช้ในการยุติหรือระงับข้อพิพาทดังกล่าว โดยคำนึงถึงความยินยอมของคู่กรณีเป็นสำคัญ ทำให้ปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลลดน้อยลง ลดปัญหาความขัดแย้ง เกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม ลดงบประมาณแผ่นดิน และเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

จากหลักการและเหตุผลในข้างต้น ผู้เขียนขอเสนอบทความ โดยเริ่มจากความหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ข้อดีของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางแพ่ง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน

การไกล่เกลี่ยเป็นวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกวิธีหนึ่งที่ได้รับคามนิยม และถูกนำมาใช้มาก เพราะมีวิธีการแก้ไข้ปัญหา เยียวยาความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่ายพึงพอใจ ใช้เวลาไม่นาน แทนที่วิธีการเดิมที่เป็นการระงับข้อพิพาทโดยนำคดีขึ้นฟ้องต่อศาลซึ่งมีระยะเวลานาน และมีค่าใช้จ่ายมาก

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (มาตรา 5) หมายความว่า การดำเนินการเพื่อให้คู่กรณีมีโอกาสเจรจาตกลงกันระงับข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาโดยสันติวิธี และปราศจากการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ดำเนินการในชั้นศาล และในชั้นบังคับคดี

กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ กระบวนการระงับข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามเข้ามาช่วยเหลือให้คู่พิพาทเจรจาต่อรองกันได้สำเร็จ (โกเมศ สุภงกข และไพศิษฐ์ พิพัฒน์กุล, 2561, หน้า 32) ปัจจุบันแนวทางดังกล่าวมีสถานะเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกที่มีจุดเด่นในแง่ประสิทธิภาพ การส่งเสริมให้คู่พิพาทบรรลุผลประโยชน์ร่วมกัน แทนการสู้คดีเพื่อหาผู้แพ้ ผู้ชนะ และการช่วยแบ่งเบาภาระคดีจากศาล การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นศาล

การไกล่เกลี่ยเป็นการค้นหาความพอใจของคู่ความว่าจะยุติข้อพิพาทที่มีอยู่หรือจะมีขึ้นในอนาคตให้เสร็จไปด้วยวิธีการใด อย่างไร โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่ชี้ผลคดีออกมาว่าคู่ความฝ่ายใดถูกหรือคู่ความฝ่ายใดผิดหรือค่าเสียหายแท้จริงเป็นเงินเท่าไร การไกล่เกลี่ยมีจุดมุ่งหมายสุดท้ายคือ คู่ความตกลงกันได้ตามสัญญาประนีประนอมยอมความกัน ดังนั้นหน้าที่หลักของผู้ไกล่เกลี่ยหรือเป็นสื่อให้คู่ความได้ติดต่อเจรจากัน ช่วยให้คู่ความได้เข้าใจถึงสิ่งที่ตนต้องการ และสิ่งที่ตนพึงได้รับ รวมทั้งช่วยชี้แนะ

ทางแก้ไขปัญหากลับช่วยกำหนดทางเลือกที่นำไปสู่ข้อตกลง เมื่อคู่ความตกลงกันได้ก็ช่วยร่างสัญญาประนีประนอมยอมความ

2. การไกล่เกลี่ยในชั้นปกครอง

การไกล่เกลี่ยในชั้นนี้เป็นการไกล่เกลี่ยโดยเจ้าหน้าที่ทางปกครอง ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค หรือบุคลากรซึ่งสังกัดกรมการปกครอง อันเป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวงมหาดไทย มีภารกิจในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของประเทศ การอำนวยความสะดวกเป็นธรรมในสังคม การปกครองท้องถิ่น การอาสารักษาดินแดน การทะเบียนเพื่อให้ประเทศมีความมั่นคงปลอดภัยได้รับการบริการที่สะดวก รวดเร็วและก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม กรมการปกครองเป็นศูนย์กลางให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่ได้รับความไม่เป็นธรรม แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนและลดความขัดแย้งในพื้นที่ การดำเนินการไกล่เกลี่ยกรณีข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาเป็นหนึ่งในภารกิจเพื่อช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ 76 จังหวัด ที่ศูนย์ดำรงธรรมอำเภอตั้งอยู่

3. การไกล่เกลี่ยในชั้นชุมชนหรือภาคประชาชน

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นชุมชนเป็นกระบวนการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม มีจุดมุ่งหมายในการสร้างความเป็นหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐและชุมชน ในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้เกิดขึ้น(ทนทร์ยา ชีรัชชาโชติ, 2557, หน้า 115) โดยอาศัยกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่เปิดโอกาสให้คู่กรณีสามารถเยียวยาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ตลอดจนสร้างแนวทางหรือรูปแบบที่จะชดเชยความเสียหายที่สร้างความพึงพอใจร่วมกันในแง่ของกระบวนการไกล่เกลี่ย โดยใช้คนกลาง คณะกรรมการ หรือบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย โดยเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้แสดงความคิดเห็นทางทางเลือกที่สร้างความพึงพอใจร่วมกัน (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2562, หน้า 3)

กฎหมายปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแยกตามหน่วยงานที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแบ่งออกเป็น 4 หน่วยงาน ประกอบด้วย ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง สำนักงานอัยการสูงสุด และฝ่ายปกครอง โดย

1) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยสำนักงานศาลยุติธรรม ระหว่างพิจารณาคดี หรือก่อนพิจารณาคดี สำหรับคดีแพ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 20 ทวิ วรรค 3 “หลักเกณฑ์และวิธีการในการไกล่เกลี่ยของศาล การแต่งตั้งผู้ประนีประนอม รวมทั้งอำนาจหน้าที่ของผู้ประนีประนอม ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาโดยความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา” ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกากว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 (ราชกิจจานุเบกษา, 2554) และ ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกากว่าด้วยการไกล่เกลี่ย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) ประกอบกับคู่มือการจัดระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกากว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 ส่วนการไกล่เกลี่ยในคดีอาญา ตามระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา พ.ศ. 2560 (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

2) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีปกครองโดยสำนักงานศาลปกครอง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาล

ปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2562 ออกระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยการไต่ถามข้อพิพาทในคดีปกครอง พ.ศ. 2562 (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

3) การไต่ถามข้อพิพาทโดยสำนักงานอัยการสูงสุด ในกรณีที่พนักงานอัยการนำข้อเท็จจริงที่ได้จากการไต่ถามไปพิจารณาแล้วเห็นว่ามิเหตุอันควรไม่ดำเนินคดีกับจำเลยต่อไป ก็น่าจะมีอำนาจใช้ดุลยพินิจถอนฟ้องได้ โดยอาศัยแนวทางการปฏิบัติตามระเบียบอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553

4) การไต่ถามข้อพิพาทโดยฝ่ายปกครอง ผ่านศูนย์ดำรงธรรมอำเภอ ส่วนอำนาจความเป็นธรรม ซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศ จำนวน 878 แห่ง มีกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบอยู่ 2 ฉบับ กล่าวคือ กฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามและประณอมข้อพิพาททางแพ่ง พ.ศ. 2553 และกฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553 (ราชกิจจานุเบกษา, 2553)

หลักเกณฑ์ใหม่ตามพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562

สำหรับหลักเกณฑ์ใหม่ที่เกิดขึ้นในพระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562 นั้นมีการกำหนดชนิดของข้อพิพาทที่สามารถไต่ถามโดยคดีแพ่งบางประเภท ซึ่งหากเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์จะต้องมีทุนทรัพย์ไม่มากนัก และคดีอาญาที่เป็นความผิดต่อส่วนตัวหรือเป็นคดีลหุโทษ กำหนดการขึ้นทะเบียน ผู้ไต่ถาม (มาตรา 9) คุณสมบัติ และลักษณะต้องห้ามของผู้ไต่ถาม (มาตรา 10) อำนาจหน้าที่ของผู้ไต่ถาม (มาตรา 11) จริยธรรมของผู้ไต่ถาม (มาตรา 12) และการไต่ถามข้อพิพาทภาคประชาชน (มาตรา 68-70) (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

ผู้ไต่ถามข้อพิพาทจะต้องขึ้นทะเบียนต่อนายทะเบียน ซึ่งตามพระราชบัญญัตินี้ นายทะเบียนหมายถึง หัวหน้าหน่วยงานของรัฐซึ่งดำเนินการไต่ถามข้อพิพาท ดังนั้นจึงไม่ใช่หน่วยงานเดียวที่มีหน้าที่เป็นนายทะเบียน โดยนายทะเบียนอาจจะเป็นศูนย์ไต่ถามข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานอัยการสูงสุด ศูนย์ดำรงธรรม หรือกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นต้น

คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้ไต่ถาม มีการกำหนดในภาพรวมว่าจะต้องผ่านการอบรมการไต่ถามข้อพิพาทตามหลักสูตรที่คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมกำหนด เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ไม่เคยได้รับโทษจำคุก ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือคนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเคยถูกเพิกถอนจากการเป็นผู้ไต่ถามตามพระราชบัญญัตินี้

สำหรับข้อพิพาทที่เข้าสู่กระบวนการไต่ถามตามพระราชบัญญัตินี้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย การไต่ถามหรือประณอมข้อพิพาททางแพ่ง หรือประณอมข้อพิพาททางอาญา และการไต่ถามหรือประณอมข้อพิพาทภาคประชาชน กล่าวคือ

1. การไถ่เกลี่ยหรือประนอมข้อพิพาททางแพ่ง (มาตรา 20) (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) แบ่งออกเป็น

- ข้อพิพาททางแพ่งที่ไม่สามารถกระทำได้อหากเป็นสิทธิแห่งสภาพบุคคล สิทธิในครอบครัว และกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์

- ข้อพิพาททางแพ่งที่สามารถทำได้ ประกอบด้วย

1) ข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินที่มีข้อพิพาทเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์

2) ข้อพิพาทระหว่างทายาทเกี่ยวกับทรัพย์สินมรดก

3) ข้อพิพาทอื่นตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

4) ข้อพิพาทอื่นนอกจากกรณีข้างต้น ที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าล้านบาท หรือไม่เกินจำนวนตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

ดังนั้นการไถ่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งก็จะต้องดำเนินการตามหน่วยงาน ซึ่งดำเนินการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทที่ได้กล่าวถึงในตอนต้นของบทความ ซึ่งก็คือหน่วยงานของรัฐซึ่งดำเนินการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทอยู่แล้ว หรืออาจเป็นราชการส่วนกลาง ราชการส่วนภูมิภาค สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานอัยการสูงสุด ซึ่งหน่วยงานของรัฐดังกล่าวมีหน้าที่เป็นนายทะเบียนอยู่แล้ว และขั้นตอน วิธีการในการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมายข้อกำหนด กฎกระทรวง ระเบียบ และข้อบังคับ ที่หน่วยงานที่ทำหน้าที่ไถ่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นกำหนดด้วย

2. การไถ่เกลี่ยหรือประนอมข้อพิพาททางอาญา (มาตรา 35-67) (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) ที่สามารถนำรูปแบบบางประการมาปรับใช้กับชุมชนได้

การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมหรือชุมชน ตามปกติย่อมต้องมีความขัดแย้งต่อกันเกิดขึ้นไม่มากก็น้อย และเมื่อเกิดข้อพิพาททางอาญาขึ้นระหว่างกัน ผู้ซึ่งได้รับความเสียหายจากการกระทำ ความผิดก็มีความต้องการที่จะนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมหลักอย่างเป็นทางการ เช่น การฟ้องคดี ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกต่อประชาชนโดยภาครัฐ โดยคิดว่าเป็นหนทางหลักที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นได้ว่า ตนจะได้รับความยุติธรรม หรือการเยียวยาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถาวรแท้ ในความเป็นจริงก็เป็นเช่นนั้นตามหลักมาตรฐานของการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้เกิดแก่ประชาชนและสังคม หากแต่ข้อพิพาททางอาญาที่เกิดขึ้นเรื่อย ๆ ที่มีอยู่อย่างมากมายนั้น บางเรื่องเป็นข้อพิพาทที่เกิดความเสียหายเพียงเล็กน้อย หรือไม่รุนแรงต่อกันมากนัก สามารถนำเรื่องนั้น ๆ มาพิจารณา ปกป้องคดี พยายามหาแนวทางออกเพื่อลดความขัดแย้ง ยุติปัญหาที่เกิดขึ้นต่อกันได้อย่างที่ไม่มีความจำเป็นต้องดำเนินการฟ้องร้องกันตามกระบวนการยุติธรรมหลักในทางอาญาอย่างเป็นทางการ ก็สามารถก่อให้เกิดการอำนวยความสะดวกแก่คู่กรณีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลดีต่อสังคมและคนในชุมชนอีกด้วย ในปัจจุบันนี้ก็ได้มีแนวความคิดของการอำนวยความสะดวกอย่างไม่เป็นทางการหรือความยุติธรรมทางเลือก โดยเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องเพื่อแก้หรือยุติปัญหา ระงับข้อพิพาทในทางอาญาต่อกัน ในบางเรื่องบางกรณีที่สามารถดำเนินการได้ คือ แนวคิดเรื่องการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) มาใช้กับข้อพิพาททางอาญาในบางเรื่องบางกรณี เพื่อช่วยฟื้นฟู เยียวยา ทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการทำความผิดอาญาในเรื่องนั้น ๆ ในแนวความคิดดังกล่าวปัจจุบันนี้ได้เป็นที่ยอมรับ มีการกล่าวถึงและนำแนวความคิด

นี้มาศึกษา ปรับใช้กันอย่างเป็นที่แพร่หลายตามความเหมาะสม ซึ่งเป็นอีกหนึ่งวิธีการที่ดีหากได้มีการนำมาใช้อย่างเฉพาะเจาะจงต่อชุมชนไม่ว่าจะเป็นในระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบล เปิดโอกาสในการให้ผู้ที่สำนึกต่อการกระทำผิดทางอาญาของตนบางกรณีได้แสดงความรับผิดชอบ ปรับปรุง หรือให้แก้ไขการทำความผิดของตนให้กลับมาสู่แนวทางที่ถูกต้อง อันจะส่งผลดีต่อคนในชุมชน สังคมในชุมชนนั้น ๆ ในแนวทางการดำเนินการโดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการช่วยแก้ไขปัญห และอำนวยความสะดวกธรรมชาติให้เป็นเกิดไปตามความต้องการอย่างถูกต้องเหมาะสม อันจะเป็นการป้องกันการทำความผิดซ้ำไม่ให้เกิดขึ้นอีกหรือเบาบาง เสริมสร้างให้สังคมและคนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นต้องกำหนดแนวทาง วางหลักเกณฑ์ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของมาตรการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางคดีอาญาในชุมชนนั้น ๆ ขึ้น เพื่อให้เป็นที่เข้าใจ มีความเชื่อมั่นในการนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

มุมมองของความขัดแย้งหรือความไม่ลงรอยกันที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การทำความผิดอาญาในชุมชนนั้น อาจมีที่มาจากหลายสาเหตุ หรือมีปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความขัดแย้งทางด้านความคิด ประเพณี วัฒนธรรม ความขัดแย้งทางด้านความเชื่อและผลประโยชน์หรือแม้กระทั่งความยากจน รวมทั้งบางกรณีอาจมีความซับซ้อนแห่งข้อขัดแย้ง ข้อพิพาทต่าง ๆ เหล่านั้น แม้ในบางเรื่องเพียงเล็กน้อยแต่นำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงกลายเป็นข้อพิพาทต่อกันได้ ตั้งแต่เรื่องการกระทำละเมิดต่าง ๆ ให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน เรื่องครอบครัว มรดก นิติกรรมสัญญาต่าง ๆ การซื้อขาย กู้ยืม รวมทั้งการไม่ปฏิบัติตามสัญญาต่าง ๆ จนนำไปสู่การทำความผิดทางอาญาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การลักขโมย การฉ้อโกง การบุกรุก เป็นต้น ส่งผลให้เกิดการกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนโดยรวมและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ศีลธรรมอันดีของสังคม ของคนในชุมชน จึงจำเป็นต้องหาวิธีการจัดหรือยุติปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว

อนึ่งการนำแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ นั้น เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ได้รับการยอมรับ ในการนำกระบวนการต่าง ๆ มาใช้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายกลับคืนสู่ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างไม่เป็นทางการ โดยใช้วิธีการสร้างกระบวนการที่มีส่วนร่วมหลายฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายผู้กระทำความผิด ฝ่ายผู้เสียหาย สังคมชุมชน และเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ เข้าใจที่ดีต่อกันของคู่กรณีให้กลับคืนมา แทนความมุ่งหมายอย่างเดียวในการลงโทษจำคุกหรือลงโทษอย่างอื่นในทางอาญาต่อผู้กระทำผิดตามที่กฎหมายกำหนดไว้ และต้องดำเนินการโดยคำนึงถึงการเป็นอีกแนวทางเลือกหนึ่งหรือแนวทางที่ใช้ควบคู่กันไปกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหลักที่เป็นทางการ ซึ่งลักษณะของวิธีดำเนินการที่ปรากฏออกมาในรูปแบบดังกล่าว ดังนี้

- 1) การเจรจา (negotiation)
- 2) การไกล่เกลี่ย (mediation)
- 3) การประนีประนอม (conciliation)

4) การประชุมกลุ่มเพื่อระงับข้อพิพาท (conferencing and sentencing circles)

ในส่วนของการหลักการและวิธีตามกระบวนการนี้ ในเบื้องต้น ผู้เขียนเห็นว่าที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และสามารถนำมาใช้กับการระงับข้อพิพาททางอาญาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น คือ การไกล่เกลี่ย (mediation) และการประนีประนอม (conciliation) อันจะนำไปสู่การสมานความสัมพันธ์ที่เป็นการนำแนวความคิดเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทในลักษณะที่คล้ายคลึงกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีแพ่ง โดยนำมาปรับประยุกต์ใช้กับการดำเนินคดีอาญาให้มีความเหมาะสม เป็นกระบวนการที่เรียกได้ว่าเป็นการไกล่เกลี่ยสมานความสัมพันธ์ในคดีอาญา ที่มีเป้าหมายมุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาและเยียวยาความเสียหายหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดนั้นเป็นสำคัญ เป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ประสาน เชื่อมโยง นำทุกฝ่ายมาทำความเข้าใจปัญหาร่วมกัน และแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น รวมทั้งมีการให้ชุมชนหรือบุคคลในชุมชนนั้นเข้ามามีส่วนร่วม มีส่วนรับรู้ และเยียวยาปัญหาในรูปแบบของการแก้ไขผลร้ายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิด และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ที่มิใช่มุ่งการลงโทษทางอาญาแต่เพียงอย่างเดียว แต่หากได้มีการพูดคุยกัน เยียวยาแก้ไข เริ่มสร้างความสัมพันธ์ความเข้าใจอันดีต่อกันให้กลับมา ทดแทนความรู้สึกเดิมที่เสียไปอันจะเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชนนั้น ๆ

การนำการไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอมข้อพิพาทในคดีอาญามาใช้กับชุมชนนั้น เพื่อให้ความยุติธรรมในชุมชน (communitarian justice) เกิดขึ้น โดยการยอมรับผลของความยุติธรรมในการระงับข้อพิพาททางคดีอาญาจากการไกล่เกลี่ยให้ข้อพิพาทเป็นที่ยุติ เป็นความยุติธรรมแบบปราศจากกฎหมายที่เป็นทางการ ซึ่งมีหลักการเบื้องต้นของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ดังนี้

- 1) เป็นการดำเนินการในระดับชุมชนท้องถิ่น (หมู่บ้านและตำบล) โดยชุมชนและเพื่อชุมชน
- 2) เป็นการดำเนินการโดยตรงในชุมชนนั้น ๆ เอง หรือโดยมีความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน

ในรูปแบบของการมีส่วนร่วม

3) กรอบของกระบวนการยุติธรรม นอกจากจะคำนึงถึงความเป็นธรรมทางกฎหมายแล้วยังต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม ควบคู่กันไปด้วย

4) การดำเนินกระบวนการยุติธรรมควรมีรูปแบบที่ยืดหยุ่น หลากหลาย ไม่ยึดติดอยู่กับกรอบของกฎหมายของรัฐแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น โดยจะดำเนินการร่วมกับกระบวนการยุติธรรมหลักอย่างเป็นทางการควบคู่กันไปหรือดำเนินการกระบวนการยุติธรรมโดยชุมชนเองก็ได้

โดยวัตถุประสงค์ของการนำวิธีการไกล่เกลี่ยมาใช้กับชุมชนเพื่อระงับข้อพิพาททางอาญานี้ มุ่งให้ความสำคัญกับการเจรจา (dialogue driven) ยิ่งกว่าการตกลงเพื่อชดใช้ค่าเสียหาย (settlement driven) (กรมคุมประพฤติ, 2550, หน้า 17) ผู้เขียนเห็นว่า เป็นการดำเนินการที่ก่อให้เกิดผลดีหลายประการ ดังนี้

1) เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ทราบความจริง และทำความเข้าใจผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดร่วมกัน เป็นการบอกกล่าวรับฟังถึงความเดือดร้อนหรือความทุกข์ของตัวบุคคล ผู้เสียหายเอง ที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำความผิดอาญาที่เกิดขึ้นว่าก่อให้เกิดผลเป็นประการใดบ้าง ต้องเผชิญกับสภาวะใดบ้าง เป็นการระบายความทุกข์ภายในใจ เยียวยาความรู้สึกทุกข์ทางใจของ

ผู้เสียหายออกไปได้ไม่มากนักน้อย รวมทั้งหากเป็นความยินยอมพร้อมใจกันของทั้งสองฝ่าย ก็จะนำไปสู่การเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยกัน ทำความเข้าใจเกี่ยวกับการกระทำที่เป็นความผิดอาญานั้น ๆ ร่วมกัน ทำให้ทราบความต้องการของผู้เสียหาย และหากประสงค์อยากรู้ว่า เหตุใดผู้ที่กระทำความผิดจึงคิดทำการกระทำนั้นอันก่อให้เกิดเป็นความผิดอาญาขึ้น ทราบถึงการกระทำและผลกระทบที่ตามมาด้วยกัน อีกทั้งตัวผู้ที่กระทำความผิดเองก็จะได้เข้าใจถึงการกระทำนั้น ๆ ของตนว่าเป็นการกระทำความผิดทางอาญาได้อย่างไร เข้าใจขอบเขตของความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้น อันจะมีผลต่อการรับรู้ และสำนึกในกระทำความผิดของตนนั้นได้ดีขึ้น ทำให้ได้มีโอกาสแก้ไข เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไม่ให้ไปกระทำความผิดซ้ำเกิดขึ้นอีก

2) เป็นการร่วมกันหามาตรการเยียวยาผู้เสียหาย ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญมากในการร่วมกันคิดหาวิธีการ หรือการดำเนินการร่วมในการบรรเทา แก้ไขเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เสียหายจากผู้กระทำความผิดทางอาญา อันเป็นผลมาจากการได้มีโอกาสพูดคุย รับรู้ รับทราบ และเข้าใจร่วมกันในผลกระทบของการกระทำความผิดอาญานั้น ซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดอาญานั้นอาจมีได้หลายรูปแบบ หลายลักษณะ ดังนั้นมาตรการเยียวยาผู้เสียหายที่ได้หารือร่วมกันจึงอาจมีได้หลายรูปแบบเช่นเดียวกัน ขึ้นอยู่กับว่าแบบใดจะเหมาะสม และตรงต่อความเป็นไปได้และความต้องการร่วมกันมากที่สุด รวมทั้งสามารถแก้ไขเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้อย่างดีที่สุด บางครั้งวิธีการอาจจะไม่ซับซ้อน เช่น การขอโทษ ยอมรับผิดในสิ่งที่ตนได้กระทำความผิดไป ก็จะสามารถช่วยบรรเทาความรู้สึกของผู้เสียหายให้ดีขึ้นได้มาก หรือหากเป็นความเสียหายที่เป็นสิ่งของหรือทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ก็อาจหาทรัพย์สินดียวกัน ประเภทเดียวกันนั้นมาทดแทน หรือมีความใกล้เคียงกันมาให้ผู้เสียหาย หากเป็นที่ยินยอมและพอใจในการรับการเยียวยาเช่นนั้น แต่หากความเสียหายนั้นคำนวณเป็นตัวเงินได้ หรือมีส่วนที่เป็นตัวเงินด้วย ความเหมาะสมของการเยียวยาอย่างน้อยต้องครอบคลุมความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วย เช่น ค่าการรักษาพยาบาล หรือค่าการขาดรายได้ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ตัวผู้กระทำความผิดเองย่อมต้องมีความรู้สำนึกในการกระทำความผิดทางอาญาของตน และยอมรับในการปฏิบัติตามมาตรการเยียวยาแก่ผู้เสียหายอย่างแท้จริง เพื่อให้ความรู้สึกทางจิตใจหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ฟื้นคืนกลับมาได้บ้างไม่มากนักน้อย

3) เป็นการให้โอกาสกับผู้ซึ่งกระทำความผิดอาญานั้นแสดงความสำนึกรับผิดชอบต่อการกระทำ ปรับเปลี่ยนแก้ไขพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่การสมานความสัมพันธ์ระหว่างกัน ไม่ให้เกิดการคิดหรือกระทำความผิดแบบเดิมต่อกันอีก เป็นรูปแบบของการแก้ไขฟื้นฟูผู้ที่กระทำความผิด มากกว่าเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อเป็นการแก้แค้น ผู้กระทำความผิดมีโอกาสกลับตัว ได้รับรู้ถึงความรู้สึกของผู้เสียหายอย่างแท้จริง และทั้งสองฝ่ายต่างก็จะรู้จักตัวตนของกันและกันดีมากขึ้น แม้การนำมาซึ่งการได้รู้จักกันจะมีความรู้สึกที่กระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ต่อกัน แต่การที่ได้รู้จักตัวตนและความคิดของอีกฝ่ายก็จะมีข้อมูลเพิ่มขึ้น อย่างน้อยก็ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์เสมือนที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนแบบไม่รู้ถึงความรู้สึกตัวตน

สำหรับแนวทางหรือวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางคดีอาญามาในชุมชนนี้ เป็นเรื่องสำคัญที่จะนำไปสู่การดำเนินการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ตามข้อกำหนดตามกฎหมายเพื่อให้เกิดความมี

ประสิทธิภาพในการยุติความขัดแย้ง ลดการกระทำผิดทางอาญาที่เกิดขึ้นให้น้อยลง หรือบรรเทา เยียวยา ความเสียหายต่อผู้ซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำผิดอาญาบางประเภทอย่างเหมาะสม สามารถพิจารณา ประเด็นต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันได้นี้ ดังนี้

1) พื้นฐานของความผิดหรือข้อพิพาททางอาญาเล็กน้อยที่สามารถจะไกล่เกลี่ยได้นั้น ต้องเป็น ความผิดอันยอมความได้ตามที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งความหมายของความผิดอันยอม ความได้ คือ คดีความผิดที่ผู้เสียหายได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายโดยตรง (ความผิดต่อส่วนตัว) อย่าง ไม่มากนักทั้งความเสียหายที่กระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความรู้สึกต่อการเป็นผู้ได้รับผลร้ายของ การกระทำผิดในสิ่งที่กฎหมายห้าม (Mala Prohibita) และสังคมไม่ได้รับผลกระทบหรือเดือดร้อนจาก การกระทำผิดนั้นด้วย นอกเหนือจากการที่ผู้เสียหายมีสิทธิเข้าดำเนินคดีได้เองหรือมอบให้รัฐดำเนินคดี แทนก็ได้ และมีสิทธิยุติคดีเมื่อใดก็ได้ไม่ว่าจะด้วยการถอนคำร้องทุกข์ถอนฟ้อง หรือตกลงประนีประนอม ยอมความก็ตาม มีดังนี้

- ความผิดเกี่ยวกับการค้า (บางประเภท) เช่น มาตรา 272 เอาชื่อหรือยี่ห้อในทางการค้า ของผู้อื่นมาใช้

- ความผิดเกี่ยวกับเพศ (บางประเภท) เช่น มาตรา 276 วรรคแรก ช่มชู้กระทำความชำเรา ธรรมดา, มาตรา 278 กระทำอนาจาร มิได้เกิดต่อหน้าธารกำนัล, ไม่ได้รับอันตรายสาหัสหรือถึงแก่ ความตาย, ไม่เป็นการกระทำแก่ผู้สืบสันดาน ศิษย์ซึ่งอยู่ในความดูแลหรือผู้อยู่ในความปกครอง, มาตรา 284 พาหญิงไปเพื่อการอนาจาร

- ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุขของประชาชน (บางประเภท) เช่น มาตรา 209 วรรคแรก ทำให้เสื่อมเสียเสรีภาพ

- ความผิดต่อเสรีภาพ (บางประเภท) เช่น มาตรา 310 วรรคแรก หน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่น, มาตรา 311 หน่วงเหนี่ยวกักขังผู้อื่นโดยประมาท

- ความผิดฐานเปิดเผยความลับ (บางประเภท) เช่น มาตรา 322 เปิดเผยความลับในจดหมาย โทรเลข, มาตรา 323 เปิดเผยความลับของผู้อื่นที่รู้มาโดยหน้าที่, มาตรา 324 เปิดเผยความลับในทาง อุตสาหกรรมหรือวิทยาศาสตร์

- ความผิดฐานหมิ่นประมาท (บางประเภท) เช่น มาตรา 326 หมิ่นประมาทคนเป็น, มาตรา 327 หมิ่นประมาทคนตาย, มาตรา 328 หมิ่นประมาทด้วยการโฆษณา

- ความผิดฐานลักทรัพย์และวิ่งราวทรัพย์ (บางประเภทที่ทรัพย์มีมูลค่าไม่สูงนัก) เช่น มาตรา 334 ลักทรัพย์ธรรมดา, มาตรา 335 ลักทรัพย์ประกอบเหตุพิเศษ (เหตุฉกรรจ์), มาตรา 336 วรรค แรก วิ่งราวทรัพย์ธรรมดา

- ความผิดฐานฉ้อโกง (บางประเภท) เช่น มาตรา 341 ฉ้อโกงธรรมดา, มาตรา 342 ฉ้อโกง ประกอบด้วยเหตุพิเศษ, มาตรา 344 หลอกลวงคนให้ไปทำงาน, มาตรา 345 สั่งซื้ออาหารหรือเข้าอยู่ใน โรงแรมโดยไม่มีเงิน, มาตรา 346 ชักจูงให้เด็กเบาปัญญาขายของโดยเสียเปรียบ, มาตรา 347 ฉ้อโกงใน เรื่องประกันวินาศภัย

- ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้ (บางประเภท) เช่น มาตรา 349 ฉ้อโกงเจ้าหนี้จำนำ, มาตรา 350 ฉ้อโกงเจ้าหนี้ธรรมดา

- ความผิดฐานยักยอก (บางประเภท) เช่น มาตรา 352 ยักยอกทรัพย์สินธรรมดา, มาตรา 353 ยักยอกทรัพย์สินในฐานะเป็นผู้จัดการทรัพย์สินแทนเขา, มาตรา 354 ยักยอกทรัพย์สินในฐานะเป็นผู้จัดการทรัพย์สินตามคำสั่งศาล, มาตรา 355 ยักยอกทรัพย์สินเก็บตก

- ความผิดฐานรับของโจร (บางประเภท) เช่น มาตรา 357 รับของโจร

- ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ (บางประเภท) เช่น มาตรา 358 ทำให้เสียทรัพย์ตามธรรมดา, มาตรา 359 ทำให้เสียทรัพย์ชนิดพิเศษ, มาตรา 360 ทำให้เสียทรัพย์ที่มีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์เสียหาย

- ความผิดฐานบุกรุก (บางประเภท) เช่น มาตรา 362 บุกตามธรรมดา, มาตรา 363 บุกโดยย่ำเครื่องหมายอสังหาริมทรัพย์, มาตรา 364 เข้าไปซ่อนตัวในอาคารคนอื่น

2) ความผิดลหุโทษ มาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และมาตรา 397 แห่งประมวลกฎหมายอาญาหมายความว่า ความผิดที่มีโทษเล็กน้อยซึ่งมีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับเช่นว่ามานี้ด้วยกัน และด้วยเหตุเป็นความผิดมีอัตราโทษเล็กน้อย จึงมีกระบวนการพิจารณาเป็นพิเศษ ได้แก่ ความผิดลหุโทษแม้กระทำได้โดยไม่มีเจตนาว่าเป็นความผิด เว้นแต่ตามบทบัญญัติความผิดนั้นจะมีความบัญญัติให้เห็นเป็นอย่างอื่น ส่วนผู้พยายามกับผู้สนับสนุนกระทำความผิดลหุโทษแม้มีความผิดก็ไม่ต้องรับโทษ (คดีความผิดลหุโทษกฎหมายกำหนดว่าถ้ามิได้ฟ้องและได้ตัวผู้กระทำความผิดมาศาลภายในกำหนด 1 ปี นับแต่วันกระทำความผิด มิฉะนั้นถือว่าคดีขาดอายุความ)

3) ความผิดลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบต่อส่วนรวมตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาซึ่งพิจารณาจากหลักการกระทำความผิดที่ผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลเป็นการส่วนตัวและเป็นเรื่องเล็กน้อยซึ่งเป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้เสียหายมีสิทธิยุติคดีได้เอง

ในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาที่อาจนำมาใช้กับชุมชน มีรูปแบบในเบื้องต้นที่สำคัญ คือ ความยินยอมพร้อมใจร่วมมือกันเข้าสู่กระบวนการเพื่อต้องการขจัด ยุติหรือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดอาญาและจะต้องมีการให้คำปรึกษาแก่คู่กรณีก่อนทุกครั้ง ก่อนการเข้าสู่การเจรจาจะหวังกั้นดังกล่าว (กรมคุมประพฤติ, 2550, หน้า 19) บุคคลจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการขับเคลื่อนดำเนินการ ดังนี้

1) ผู้ซึ่งได้รับเสียหายจากการกระทำความผิดอาญา

2) ผู้กระทำความผิดอาญา

3) ผู้ไกล่เกลี่ย การทำหน้าที่ทำได้เพียงการสร้าง ความเข้าใจในแง่มุมต่าง ๆ ของข้อพิพาททางเลือกหรือทางออกของการระงับข้อพิพาทมีแนวทางใดบ้าง (สุพิศ ประณีตพลกรัง, 2562, หน้า 14) ซึ่งอาจเป็นอาสาสมัครไกล่เกลี่ยชุมชน (อ.ก.ช.) หรือบุคคลซึ่งทั้งสองฝ่ายให้ความเคารพนับถือหรือยาเกรงให้ความไว้วางใจ เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยแก้ไขปัญหามา ประสานความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย

4) ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ซึ่งมีหน้าที่หรือความเกี่ยวข้อง เพื่อดูแล สนับสนุน อำนวยความสะดวกในการประสานติดต่อ ติดตาม ให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นกับคนในชุมชนนั้น ในการเข้าสู่การไกล่เกลี่ยอย่างสะดวก รวดเร็ว และ ลุล่วงได้ด้วยดี

การดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาที่มีรูปแบบที่ชัดเจน อย่างเป็นระบบใน ชุมชนที่จะให้ได้ผลดีเป็นรูปธรรมจำเป็นที่จะต้องมีการให้ความรู้ ทักษะความเข้าใจเรื่องของการไกล่เกลี่ย การระงับข้อพิพาททางอาญา ความรู้ทางด้านกฎหมายอาญา โดยที่อีกหนึ่งบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ ผู้เขียนเห็นว่า มีความเหมาะสมในการเป็นคนกลางเข้ามามีส่วนร่วมช่วยในบทบาทสำคัญนี้ได้เป็นอย่างดี คือ พนักงานอัยการ ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ช่วยเหลือประชาชน (ส.ค.ช.) หรือคนในชุมชนนั้น หากมีข้อ พิพาทในการกระทำความผิดอาญาที่เกิดขึ้น อาจเป็นข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล โดยตรงในอีกแนวทางหนึ่งซึ่งเป็นการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาหลักหรืออย่างเป็นทางการ โดยเปรียบเทียบให้เห็นถึงวิธีการ กระบวนการการไกล่เกลี่ยในกรณีดังกล่าว ในแนวทาง วิธีดำเนินการประกอบการตัดสินใจเพื่อดำเนินการต่อไปตามความต้องการ ที่สำคัญอย่างมากอีกประการ คือ ต้องมีการประชาสัมพันธ์ข้อดีหรือการจัดกิจกรรมส่งเสริม ให้ทักษะความรู้ในแนวทางของการไกล่ เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาให้มาก ๆ ในสื่อทุกแขนง ทุกระดับพื้นที่ของชุมชนให้รับทราบเพื่อมุ่งใจให้ยุติ ปัญหาด้วยวิธีการดังกล่าว มีการสร้างเครือข่ายจัดกิจกรรมสนับสนุนแนวทางนี้อย่างชัดเจนต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้ายผู้เขียนเห็นว่า ควรจัดให้มี สถานที่หรือพื้นที่ของจัดตั้งสำนักงานการไกล่เกลี่ยชุมชนขึ้น พร้อมทั้งอุปกรณ์สำนักงานต่าง ๆ เท่าที่ จำเป็น เช่น ในหมู่บ้าน ในพื้นที่หน่วยงานของรัฐที่เป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ทำการของผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน หรือหน่วยงานทางด้านยุติธรรมของทางราชการในชุมชนนั้น ๆ โดยทำให้เป็นทางเลือกวิธีการ หนึ่งที่อยู่ในชุมชนที่สามารถเลือกใช้บริการได้ตามความต้องการเพื่อให้ง่ายต่อการติดต่อประสานงาน ตลอดจนมีบรรยากาศที่ดีเป็นกันเองในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (สำนักกระงับข้อพิพาท, 2547, หน้า 5) เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นต่อกัน

3. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน (มาตรา 69)

มาตรการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เป็นหลักเกณฑ์ใหม่ในการไกล่เกลี่ยข้อ พิพาท จุดสำคัญอยู่ที่ความสมัครใจ ยินยอมของคู่กรณี (สุพิศ ประณีตพลกรัง, 2562, หน้า 85) โดย กำหนดให้กฎหมายเป็นกลางว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สามารถใช้ได้ทั้งกรณีหน่วยงานของรัฐและ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดยมีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมเป็นตัวกลาง โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนด รวมทั้งต้องขึ้นทะเบียนต่อกรมคุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพ จึงมีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลการไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน โดย คดีที่สามารถเข้าสู่ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นจะต้องเป็น

1) ข้อพิพาททางแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าแสนบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดไว้ใน พระราชกฤษฎีกา

2) ข้อพิพาททางแพ่งอื่นนอกจาก (1) หรือข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องจากคดีอาญา ได้แก่ ทำร้ายร่างกาย เรียกค่าเสียหาย ลักทรัพย์ ยักยอก ฉ้อโกง (ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, 2560, หน้า 256)

3) ข้อพิพาททางอาญาตามมาตรา 35 ซึ่งเป็นกรณีตามข้อ (2) ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในกรณีที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเห็นว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนได้ดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ และออกหนังสือรับรองแล้ว ให้ข้อตกลงระงับข้อพิพาทนั้นบังคับกันได้หรือให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไป พร้อมทั้งรัฐจะเป็นผู้อุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชน ตามระเบียบที่กรมคุ้มครองสิทธิกำหนดโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง

ตามที่พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท มาตรา 65 กำหนดว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนนั้น ให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนรวมตัวกันจัดตั้งเป็นศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนดำเนินงานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน รวมทั้งเป็นนายทะเบียนของศูนย์ไกล่เกลี่ย และมีหน้าที่กำกับดูแลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดังนั้น กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้ออกระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562 โดยมีผลใช้บังคับแล้วเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562 ซึ่งระเบียบดังกล่าวกำหนดให้มีคณะกรรมการส่งเสริมและกำกับการดำเนินงาน และการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนกล่าวคือ

3.1) คณะกรรมการส่งเสริมและกำกับการดำเนินงานศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนมีอำนาจหน้าที่ กำหนดนโยบายส่งเสริมให้มีศูนย์ไกล่เกลี่ย กำกับดูแลการไกล่เกลี่ยให้เป็นไปตามกฎหมาย กำหนดมาตรฐาน และการประเมินศูนย์ไกล่เกลี่ย พิจารณาอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน จัดทำฐานข้อมูลกลางของศูนย์ไกล่เกลี่ย แต่งตั้งอนุกรรมการคณะทำงาน และอื่น ๆ

3.2) การจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยชุมชน (ศกช.) เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งโดยประชาชนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไปยื่นคำร้องขอจัดตั้งต่อกรมคุ้มครองสิทธิ โดยประธานผู้ที่ยื่นคำร้องจะต้องมีคุณสมบัติเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำท้องที่หรือท้องถิ่น ผู้นำภาคประชาสังคมที่ดำเนินงานโดยไม่แสวงหาผลประโยชน์และผ่านการอบรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสูตรที่คณะกรรมการพัฒนาบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่จัดการการไกล่เกลี่ย จัดทำแผนและงบประมาณเสนอขอรับเงินอุดหนุนจากกรมคุ้มครองสิทธิ ส่งเสริมการรับรู้ของประชาชน ประสานงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง และทางอาญา รายงานต่อกรมคุ้มครองสิทธิ โดยจะต้องผ่านการตรวจประเมินคุณภาพปีละ 1 ครั้ง หากไม่ผ่านการประเมิน กรมคุ้มครองสิทธิอาจจะยกเลิกศูนย์ไกล่เกลี่ยนั้นแห่งนั้นได้ต่อไป

ทั้งนี้ ผู้เขียนมีข้อสังเกตในส่วนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชน เพื่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย โดยที่มีความสอดคล้องกันตามพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 และตามระเบียบนี้กำหนดให้มีคณะกรรมการส่งเสริมและกำกับการดำเนินงานศูนย์ไกล่เกลี่ย

ข้อพิพาทภาคประชาชน สนับสนุนให้ประชาชนจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยชุมชน (ศกช.) ซึ่งระเบียบกำหนดว่าต้องมี แต่ยังไม่ได้ลงรายละเอียดในส่วนของค่าตอบแทนของผู้ไกล่เกลี่ย ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินการไกล่เกลี่ย เงินอุดหนุนจากกรมคุ้มครองสิทธิในการจัดตั้ง และบริหารจัดการศูนย์ไกล่เกลี่ย ซึ่งระบุเพียงให้เป็นไปตามระเบียบที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมกำหนดโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลังเท่านั้น ประกอบกับการไกล่เกลี่ยแต่ละครั้งมีขั้นตอนในการดำเนินงานมากอาจจะทำให้เกิดความไม่สะดวก รวดเร็วเท่าที่ควร ดังนั้นจึงควรลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นให้มีความกระชับตามระยะเวลาในการดำเนินการตามรูปแบบ เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว ในส่วนของพยานหลักฐานนั้นให้เป็นไปตามการพิจารณาตามแต่ละกรณี และการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในชุมชนนั้นอาจเล็งเห็นได้ว่าต่อไปเป็นวิชาชีพที่จะต้องได้รับความน่าเชื่อถือ ความเชี่ยวชาญในศิลปะวิชาชีพนี้ ดังนั้นควรมีองค์กรวิชาชีพโดยเฉพาะมาคอยควบคุมกำกับดูแลด้านจริยธรรม โดยที่คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยชุมชน ตามระเบียบกำหนดไว้แค่ประธานของศูนย์ไกล่เกลี่ยที่จะต้องเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำภาคประชาสังคม แต่ผู้ไกล่เกลี่ยท่านอื่นที่เป็นสมาชิกของศูนย์ไกล่เกลี่ยนั้น อาจจะเป็นคนที่ชุมชนนับถือ ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะเรื่อง หรือมีความรู้ทางด้านกฎหมายประกอบกันกับทักษะในการเจรจาต่อรอง ในกรณีของการเป็นคนกลางเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีให้กลับมาเข้าใจกัน โดยที่อาจไม่มีตำแหน่งเป็นผู้นำก็ได้ โดยทางกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ นอกจากทำหน้าที่เป็นนายทะเบียนแล้ว อาจจะมีการอบรมหลักสูตรการจัดการงานด้านวิธีการไกล่เกลี่ย งานธุรการ หรือ back office ด้วย เพราะจะต้องมีเรื่องการบริหารจัดการศูนย์ไกล่เกลี่ย เช่น การออกจดหมาย นัดประชุม การขอใช้สถานที่ในการไกล่เกลี่ย วิธีการเขียนข้อสรุป การประสานงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง การตรวจประเมินคุณภาพของศูนย์ไกล่เกลี่ย ท้ายที่สุดผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนจะต้องมีความรู้ด้านเทคโนโลยี และต้องพัฒนาเทคโนโลยีให้ทันสมัยเพื่อรองรับรูปแบบการไกล่เกลี่ยออนไลน์อีกรูปแบบหนึ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย

บรรณานุกรม

- กรมคุมประพฤติ. (2550). **คู่มือการปฏิบัติงานคุมประพฤติ เกี่ยวกับการไต่ถามข้อพิพาททางอาญา**. กรุงเทพฯ: กรมคุมประพฤติ
- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2562). **เอกสารแนวทางการปฏิบัติงานตามกฎหมายเกี่ยวกับการไต่ถามข้อพิพาทภาคประชาชน (สำหรับศูนย์ไต่ถามข้อพิพาทภาคประชาชน (นำร่อง) พ.ศ. 2562**. กรุงเทพฯ: กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
- โกเมศ สุบงกช และไพศิษฐ์ พิพัฒกุล. (2561). การไต่ถามข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. **วารสารกระบวนการยุติธรรม**, 11(3), หน้า 31-35.
- เกษม สรศักดิ์เกษม. (2551). **เช่านา**. ใน **สรวิศ ลิ้มปริงชี (บ.ก.), ความรู้กฎหมายแพ่งสำหรับการไต่ถามข้อพิพาท** (หน้า 35-41), กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- สุพิศ ปราณีตพลกรัง. (2562). **การไต่ถามข้อพิพาทตามกฎหมายใหม่**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- ทนต์ธยา อธิราชโชติ. (2557). การไต่ถามข้อพิพาทโดยยุติธรรมชุมชน. **วารสารนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์**, 3(1), หน้า 111-128.
- ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. (2560). การไต่ถามข้อพิพาทโดยอาสาสมัครไต่ถามข้อพิพาทในชุมชน. ใน **ณัฐนันท์ คุณเงิน (บ.ก.), การจัดการความขัดแย้ง** (หน้า 249-262). กรุงเทพฯ: แอควีฟพริ้นท์.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2553, กันยายน 7). **กฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553**.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2554, ตุลาคม 7). **ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2554**.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2562, พฤษภาคม 22). **พระราชบัญญัติการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2562**.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2562, ธันวาคม 3). **ระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพว่าด้วยการไต่ถามข้อพิพาทของศูนย์ไต่ถามข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562**.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2562, สิงหาคม 30). **ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยการไต่ถามข้อพิพาทในคดีปกครอง พ.ศ. 2562**.
- ลาวัลย์ นาคติลก และสัญญา เคนาภูมิ. (2560). แนวคิดการไต่ถามข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นพิจารณาของศาล. **วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**, 4(2), หน้า 61-72.
- สำนักงานศาลยุติธรรม. (2554, ตุลาคม). **คู่มือการจัดระบบไต่ถามข้อพิพาทในศาลตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไต่ถามข้อพิพาท พ.ศ. 2554**.

สำนักกระจัดข้อพิพาท. (2547). รายงานการวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานของอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
ในชุมชน : ปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม.
อุดม รัฐอมฤต. (2548). รายงานวิจัยเรื่องบทบาทของอัยการในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.